

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

พลวัตของการพัฒนาประเทศไทยระหว่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-7 สรุปได้ว่า “เศรษฐกิจดี สังคมมีปัญหา การพัฒนาไม่ยั่งยืน” ทำให้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ได้ปรับแนวคิดที่เคยเน้นการพัฒนาทางเศรษฐกิจเป็นประเด็นหลักมาเป็นการพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับมิติทางสังคม ไปพร้อม ๆ กัน จึงเป็นจุดเริ่มต้นแนวคิดที่มุ่งเน้น “คนเป็นสังคมของการเรียนรู้และเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” โดยเศรษฐกิจได้รับการปรับใหม่ให้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และเปลี่ยนวิธีการพัฒนาเป็นแบบองค์รวมที่เชื่อมโยงมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกันอย่างสมดุล โดยเฉพาะการพัฒนาภาคการเกษตรเพื่อการพึ่งตนเองของสังคมไทย (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2555 ก : 1)

แนวทางยุทธศาสตร์การพัฒนาให้เกิดความมั่นคงภาคการเกษตรเพื่อการพึ่งตนเองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง รัฐได้ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยการกระตุ้นให้เกิดวัฒนธรรมการเรียนรู้เป็นหน้าที่ของคนไทยทุกคน สร้างนิสัยใฝ่รู้รักการอ่าน ตั้งแต่วัยเด็ก และส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันของคนต่างวัยควบคู่กับการส่งเสริมให้องค์กร กลุ่มบุคคล ชุมชน ประชาชนและสื่อทุกประเภทเป็นแหล่งเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ สื่อสารด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย ส่งเสริมการศึกษาทางเลือกที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน สร้างปัจจัยสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต แต่การเรียนรู้ต้องอาศัยการพัฒนาหลักสูตรให้มีความสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2555 ข : ๑)

การปฏิรูปการศึกษาของไทยด้านการพัฒนาหลักสูตรยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร เพราะมีปัญหา คือ 1) การจัดการศึกษาเป็นการเอาเนื้อหาเป็นตัวตั้ง ไม่ได้เอาชีวิตและการอยู่ร่วมกันเป็นตัวตั้ง เพราะการเอาเนื้อหาเป็นตัวตั้งมุ่งผลสัมฤทธิ์ การแข่งขันความรู้ รายวิชาตามแบบแผนหลักสูตรในระบบ แต่การปฏิรูปการศึกษาที่มุ่งสู่ความสำเร็จ ควรยึดหลักความสอดคล้องกับสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

บนพื้นฐานของความเป็นไทยและเป็นระบบการศึกษาที่พาชาติออกจากวิกฤติโดยเข้าถึงและ
 เอื้อประโยชน์ต่อคนไทยทุกคน เป็นการศึกษาเพื่อมวลชนที่ทุกคนยอมรับได้รับสิทธิประโยชน์
 ความเสมอภาคและความเป็นธรรม ยึดพื้นที่เป็นฐาน (Area Base Management) และบูรณาการ
 อย่างเป็นองค์รวม นอกจากนี้ต้องยึดผลลัพธ์การศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ ตามความต้องการของ
 ผู้เรียน ที่มีคุณภาพทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และสติปัญญา นำไปสู่การพึ่งตนเองของ
 บุคคล ชุมชน และสังคม 2) การศึกษานอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัย และการศึกษาตลอด
 ชีวิต พบอุปสรรคปัญหาคือ การกำหนดนโยบายของรัฐบาลความเข้าใจสภาพพื้นฐานและการ
 ดำเนิน งานของภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง และภาครัฐยังไม่ให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษาเอกชน
 นอกระบบเท่าที่ควร (วารสารฯ สามโกเศศ และคณะ. 2553 : 2-7)

วิธีการแก้ไขปัญหาคือในการพัฒนาหลักสูตรของการศึกษาแบบทางเลือก คือ ทุกภาค
 ส่วนควรตระหนักว่า การศึกษา การเรียนรู้ คือหน้าที่ของทุกคนที่ต้องช่วยกัน และภาครัฐควรมี
 การส่งเสริมสนับสนุนการสร้างระบบสหกิจศึกษาระหว่างสถานประกอบการกับสถานศึกษา
 นอกระบบ สร้างและขยายโอกาสการเข้าถึงการให้บริการทางการศึกษาเอกชน สนับสนุน
 แหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาชาวบ้าน และมีระบบการศึกษาทางเลือก เรียนในสาขาวิชาชีพที่
 เหมาะสมกับตนเอง ปรับเปลี่ยนผู้เรียนให้รู้จักพึ่งพาตนเองให้มากขึ้น โดยเฉพาะการสนับสนุน
 ให้สถานศึกษาใช้แหล่งเรียนรู้ เพื่อสร้างการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยการเรียนรู้ปัญหาและตั้ง
 รอบตัวในชุมชนใช้ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนเป็นฐาน และนำความรู้ภายนอกมาต่อยอด เชื่อมโยง
 ให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชน และระหว่างชุมชน เป็นการเรียนรู้ที่นำไปสู่สัมมาอาชีพ
 ที่เชื่อมโยงกับภูมิสังคมของชุมชน (วารสารฯ สามโกเศศ และคณะ. 2553 : 9-47)

การประกอบอาชีพที่สืบทอดจากบรรพบุรุษหรือสัมมาอาชีพนี้ ประสพสุข ฤทธิเดช
 ได้ข้อค้นพบจากผลการวิจัย เรื่อง การปรับตัวของชุมชนชาวนาในเขตทุ่งกุลาร้องไห้ พบว่า
 ชาวนาทุ่งกุลาร้องไห้มีการปรับตัวโดยการประกอบอาชีพภาคการเกษตรกรรมในฤดูกาลผลิต
 ปลูกข้าวเป็นอาชีพหลัก ปลูกไม้ยูคาลิปตัสผสมผสานในแปลงนาข้าวและเลี้ยงสัตว์ มีการรวม
 กลุ่มการผลิต เช่น กลุ่มปุ๋ยอินทรีย์ เกษตรธรรมชาติ เกษตรอินทรีย์และอาชีพนอกฤดูกาลผลิต
 ได้แก่ ปลูกจ้าง ค้าขาย ขับรถรับจ้าง ขายอาหาร การท่องเที่ยว ซึ่งอาชีพเกษตรกรรมและนอก
 ภาคเกษตรกรรมยังเป็นชาวนา เพราะชาวนาประกอบอาชีพปลูกข้าวและเป็นชาวนาบางเวลา
 คือตามฤดูกาลปลูกข้าว หลังฤดูกาลของการทำนาปลูกข้าวจะเปลี่ยนแปลงการประกอบอาชีพ
 ของตนเอง ตามฐานะของชาวนา โดยการถือครองพื้นที่ที่ทำกินเป็นตัวชี้วัดของฐานะทาง
 ชาวนา (ประสพสุข ฤทธิเดช. 2550 : 260) และผลการศึกษาของฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2544 :

57-58) กล่าวถึงกลไกการพัฒนาประเทศไทยไปสู่แนวทางอันพึงปรารถนา พบว่า หลาย ๆ ชุมชนมีการประกอบอาชีพ วิธีการผลิตเพื่อการเลี้ยงตนเองได้ก่อน จึงค่อยคิดขายเป็นขั้นตอนต่อไป โดยมีกิจกรรมการทำอาชีพในภาคเกษตร กรรมหลายรูปแบบ เช่น เกษตรผสมผสาน เกษตรธรรมชาติ วนเกษตร และทำกิจกรรมเสริมนอกภาคการเกษตร เช่น การไปหางานทำ นอกภาคการเกษตร หรือ การรวมกลุ่มจัดตั้งกองทุนหมู่บ้าน กลุ่มปลูกพืชยืนต้น และกลุ่มปลูกสมุนไพร หรือรวมกลุ่มเพื่อการเรียนรู้อาชีพในท้องถิ่นตนเอง เช่น ทอผ้า จักสาน ฟ้อนรำ

การประกอบอาชีพหรือสัมมาอาชีพนี้ คือ อาชีพหลาย ๆ ประเภทที่เกิดขึ้นด้วยความสุจริตไม่เบียดเบียนผู้อื่น และประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการประกอบอาชีพที่จะนำมาได้รับเป็นปัจจัยเลี้ยงชีพทั้งทางร่างกายและจิตใจควบคู่กันไป (พระธรรมปิฎก ป.อ.ปยุตฺโต. 2542 : 118) การประกอบอาชีพด้วยความสุจริตชอบนี้ ส่งผลต่อร่างกาย จิตใจ และการประกอบอาชีพจากภาคการเกษตร เป็นแหล่งสร้างรายได้หลักของประชาชน ส่วนใหญ่ในประเทศและฐานสร้างมูลค่าเพิ่มของภาคอุตสาหกรรม ความสำคัญของการประกอบอาชีพที่จะก่อให้เกิดรายได้กับประเทศชาติ จำเป็นต้องมีระบบการจัดการศึกษาที่เหมาะสม เพื่อสอดคล้องกับบริบทชุมชน ควรเป็นการจัดการศึกษาแบบระบบทางเลือกพหุชาติพันธุ์วิถีชีวิตในประเด็นการสร้างสัมมาอาชีพเต็มพื้นที่ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2555 : ๑)

การสร้างสัมมาอาชีพเต็มพื้นที่ ได้พบปัญหา คือ ส่วนใหญ่ปัญหาหลักของชนบทไทย คราวเรือนมีการก่อกำหนดหนี้ซ้ำซ้อน แม้รัฐบาลจะพยายามช่วยเหลือให้เกษตรกรปรับโครงสร้างการผลิตของครัวเรือน ผ่านสำนักงานกองทุนฟื้นฟูเกษตรกร มีการปฏิบัติให้เกษตรกรพักชำระหนี้สิน หรือให้ทุนกู้ยืมเพื่อเป็นปัจจัยการผลิต แต่พบว่าเกษตรกรมีหนี้สินต่อครัวเรือนละ 29,000 บาท/ปี เป็นเงินกู้จากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร และแหล่งเงินกู้นอกระบบที่สำคัญคือพ่อค้านายทุน (สาโรช อังสุมาลิน และคณะ. 2547 : 38) ผลการวิจัยของสาโรช อังสุมาลิน และคณะสอดคล้องกับผลการศึกษาสภาพหนี้สินเกษตรกรรายครัวเรือนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า ครัวเรือนภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้ขึ้นทะเบียนกู้เงิน 80,000,000 บาท และในส่วนของจังหวัดมหาสารคาม พบว่า เกษตรกรมีหนี้สินต่อครัวเรือนละ 133,026 บาท/ปี เป็นเงินกู้ในระบบธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์และเงินกู้นายทุนพ่อค้านอกระบบ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2554 : 19-20) จากสภาพปัญหาของเกษตรกรในจังหวัดมหาสารคาม ทำให้ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับเกษตรกรในหมู่บ้าน จังหวัดมหาสารคาม เช่น ตำบลหนองโนมีปัญหากการทำสัมมาอาชีพเป็นอย่างไร

สภาพปัจจุบันเกษตรกรในตำบลหนองโน พบกับสภาวะวิกฤติหลายอย่าง โดยเฉพาะที่ผู้วิจัยได้ศึกษานำร่อง (Pilot study) จากเกษตรกร จำนวน 676 คน จาก 8 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านกุดแคน หมู่ที่ 2 และหมู่ที่ 6 บ้านนาบกเขียน บ้านหนองอีคำ บ้านสวนมอน และบ้านหนองโน หมู่ที่ 4, 5 และหมู่ที่ 8 โดยใช้เครื่องมือวิจัย แบบสำรวจสภาพปัญหาและความต้องการของเกษตรกร ในส่วนปัญหาพบว่าการประกอบอาชีพเกษตรกร คือ 1) เกษตรกรทุกครัวเรือน มีหนี้สินจากรัฐจัดสวัสดิการสินเชื่อการเกษตรและหนี้สินนอกระบบ มีภาระหนี้สินผูกพันครัวเรือนละ 25,000 บาทต่อปี คิดเป็นร้อยละ 100 2) ไม่มีหลักสูตรเฉพาะอาชีพท้องถิ่นที่สอดคล้องกับความต้องการประกอบอาชีพเกษตรกรในแต่ละครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 90 3) ขาดความรู้เรื่องการประกอบอาชีพที่ได้รับการเรียนรู้จากวิทยากรและปราชญ์ชุมชน คิดเป็นร้อยละ 80 และในด้านความต้องการการเรียนรู้สัมมาอาชีพได้ให้ความสำคัญกับอาชีพเลี้ยงสัตว์ เรียงลำดับความต้องการดังนี้ 1) การเลี้ยงไก่พันธุ์ไข่ 2) การเลี้ยงปลาในบ่อซีเมนต์ และ 3) การเลี้ยงกบ ซึ่งวิธีการเรียนรู้ต้องการให้มีหลักสูตรเฉพาะอาชีพเป็นความรู้ที่เกิดขึ้นจากคนในท้องถิ่นด้วยรูปแบบคือ (1) รูปแบบการถ่ายทอดความรู้จากปราชญ์ชุมชนในหมู่บ้าน และมีวิทยากรเข้ามาให้ความรู้เพิ่มเติมทำกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่องคิดเป็นร้อยละ 90 (2) มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ไปดูเกษตรกรต้นแบบที่ประสบผลสำเร็จในการประกอบอาชีพ คิดเป็นร้อยละ 80 และ (3) มีความต้องการความรู้ เรื่องระบบการตลาดเพื่อการจำหน่ายสินค้าด้วยตนเอง คิดเป็นร้อยละ 80

ภาระปัญหาการเป็นหนี้สินของเกษตรกรในระดับชุมชน และ ระดับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้ครัวเรือนเกษตรกร ต้องอพยพย้ายถิ่นไปเป็นแรงงานรับจ้างนอกพื้นที่ในช่วงฤดูหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิตของข้าว มันสำปะหลัง โดยไม่ได้เอาใจใส่ในการศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพของตนเอง หรือได้เพิ่มเติมความรู้จากหน่วยงานของภาครัฐ ได้เข้าไปให้การอบรมการส่งเสริมอาชีพเสริมในครัวเรือนช่วงหลังฤดูเก็บเกี่ยว ซึ่งมีผลการวิจัยเรื่องตัวชี้วัดชุมชนเป็นสุข ได้เสนอวิธีแก้ไขให้ชุมชน หรือครัวเรือนมีความสุขและพึ่งตนเอง ด้วยการจัดทำโครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อเป็นความสุขของชุมชน คือการมุ่งเน้นให้สมาชิกในชุมชน ประกอบด้วย นักพัฒนา นักวิชาการ และชาวบ้าน ได้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ในการขับเคลื่อนให้ชุมชน เกิดพลังในการกำหนดอนาคตของตนเองได้ โดยผ่านกระบวนการสำรวจปัญหาการมีภาระหนี้สินของตนเอง การมีศักยภาพของชุมชน มีความภูมิใจในอาชีพของตนเองและบรรพบุรุษ คือการมีโอกาสสืบทอดอาชีพบรรพบุรุษของตนเองให้สามารถเป็นที่ยอมรับหรือเป็นที่รู้จักกันมากขึ้น (ปาริชาติ วลัยเสถียร

และคณะ. 2553 : 46)

การพึ่งตนเอง หมายถึง ความพอมีพอกิน การรู้จักพอประมาณ การคำนึงถึงความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี และแนวพระราชดำรัสได้ให้วิธีการดำเนินตนเองให้ประชาชนคนไทยไม่ให้ประมาท ตระหนักถึงการพัฒนาตามลำดับขั้นตอนที่ถูกต้องตามหลักวิชา ตลอดจนมีคุณธรรม เป็นกรอบในการดำรงชีวิต หลักทรงงานของพระองค์จะเน้นการ “เข้าใจ เข้าถึง และร่วมพัฒนา” อย่างสอดคล้องกับ “ภูมิสังคม” ที่ให้ความสำคัญกับความหลากหลายของระบบนิเวศ เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ประเพณี เพื่อผลประโยชน์ของประชาชน โดยประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เป็นการพัฒนาที่มุ่งสู่ “การพึ่งตนเอง” ดำเนินการด้วยความรอบคอบ วิเคราะห์ ระมัดระวัง “ทำตามลำดับขั้นตอน” มีการทดลองด้วยความเพียรจนมั่นใจ จึงนำไปเผยแพร่ ใช้ประโยชน์ในสาธารณะ ด้วยแนวทางการพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานแก่พสกนิกรไทย (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2555ค : 11)

นักวิชาการหลายคน ได้แก่ ประเวศ วะสี (2530 : 33-35) ; บัณฑิต อ่อนคำ (2530 : 5) และ สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2530 : 68) ได้ให้แนวทางการพึ่งตนเองของชุมชนไว้ 5 ด้าน ได้แก่ TEMRS คือ 1) ด้านเทคโนโลยีการผลิต มีการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการประกอบอาชีพ เช่น การรวมกลุ่มการผลิตทางการเกษตร การใช้แรงงานคนในครัวเรือน การมีพืชพันธุ์ในชุมชนตนเอง 2) ด้านเศรษฐกิจมีผลิตภัณฑ์เพียงพอบริโภคในครัวเรือน และขายเป็นสินค้าเพิ่มรายได้ในครัวเรือน มีการลดต้นทุนการผลิตด้วยการใช้ปุ๋ยธรรมชาติ ทำเกษตรแบบผสมผสาน และมีภาระหนี้สินลดลง มีเงินออม มีสวัสดิการในชุมชนร่วมกัน 3) ด้านจิตใจ มีความมุ่งมั่นใฝ่รู้ ใฝ่ศึกษา ถอดบายมุข มีความขยันหมั่นเพียร 4) ด้านทรัพยากรธรรมชาติมีการฟื้นฟูปรับปรุงดินด้วยความรู้ปราชญ์ท้องถิ่น และใช้ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น วัด แหล่งเรียนรู้ บุคคล (ปราชญ์ชาวบ้าน) ให้เกิดประโยชน์ร่วมกัน และฟื้นฟูให้คงอยู่ในสภาพสมบูรณ์และ 5) ด้านสังคม วัฒนธรรม มีกระบวนการทำงานร่วมกัน มีภาวะผู้นำในชุมชน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน และมีสถาบันครอบครัวที่อบอุ่น ทำให้ชุมชนสงบสุข โดยมีวัดและประเพณีท้องถิ่นเป็นศูนย์กลางพัฒนาชุมชน การพึ่งตนเองของชุมชนดังที่กล่าวมาข้างต้น มีองค์ประกอบ 5 ด้านได้ใช้เป็นแนวทางเพื่อใช้เป็นมุมมองการประกอบอาชีพของกลุ่มเกษตรกร มีระดับการพึ่งตนเองใน 5 ด้าน ได้อย่างไรหลังจากได้รับการศึกษาเรียนรู้สัมมาอาชีพ

การแก้ไขปัญหาคความยากจนที่เกิดจากการมีหนี้สินและไม่ได้ประกอบอาชีพเสริมหลังฤดูทำนา โดยวิธีการพึ่งตนเอง ได้ทำให้ครัวเรือนมีความเป็นอยู่อย่างพอเพียง มีข้อค้นพบจาก

ผลการศึกษาของ (กรมการปกครอง. 2541 : 61-64 และ ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. 2541 : 20) ได้ให้แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองในพื้นที่ชนบท มีกิจกรรมดำเนิน การที่สำคัญ คือ มีกิจกรรมกลุ่มอาชีพ เป็นกิจกรรมที่พึ่งตนเองและการเพิ่มรายได้ให้กับชาวบ้านควบคู่กัน ไปโดยการสร้างมูลค่าของผลผลิตด้วยการส่งเสริมให้มีการแปรรูปผลผลิตและผลิตภัณฑ์ของกลุ่มอาชีพในหมู่บ้านสร้างเครือข่ายของกลุ่มอาชีพ และสร้างความเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มอาชีพกับเครือข่ายของร้านค้าชุมชนกับภาคธุรกิจที่ต้องการผลผลิตโดยเน้นให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้ มีพออยู่พอกินและยังเป็นการกลับฟื้นคืนจิตวิญญาณมนุษย์สู่เศรษฐกิจที่แท้จริง อันประกอบไปด้วยมนุษย์กับธรรมชาติ ความสามารถในการพึ่งตนเองนั้นอย่างน้อยที่สุดเกษตรกรมีพออยู่พอกิน เมื่อเหลือ จากการอุปโภคบริโภค จึงนำผลผลิตออกมาขายเพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่ครัวเรือน วิธีนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นระบบผลิตหนึ่งครัวเรือนสองวิธีการผลิต วิธีการผลิตแรกแก้ปัญหาด้านการไม่พอกิน เมื่อแก้ไขได้แล้ว จึงเข้าสู่วิถีที่สอง คือ ผลิตออกมาขายเพื่อหารายได้ให้แก่ครัวเรือนในสภาวะวิกฤติ หากทุกคนยังพอมีอาหารกินอิมปัญหาทางสังคมก็จะไม่รุนแรง ความขัดแย้ง ในทางสังคมก็จะลดน้อยลงและถ้าหากมีผลผลิตมากพอที่จะขายก็จะบรรเทาภาวะวิกฤติได้มากขึ้น และได้พัฒนาหลักสูตรสัมมาอาชีพโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อเสริมสร้างการพึ่งตนเองของเกษตรกร โดยใช้แนวคิดของ สัจด์ อูรานันท์. 2532 : 31 ; สุนีย์ เหมะประสิทธิ์. 2537 : 39 ; โจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์. 2539 : 14-15 ; Taba. 1962 : 454 ; Saylor and Alexander. 1974 : 7 ; Oliva. 1992 : 26 และ ประสพสุข ฤทธิเดช และคณะ. 2554 : 133-136 มีองค์ประกอบหลักสูตร คือ 1. ความสำคัญและปัญหาการพัฒนาหลักสูตร 2. หลักการของหลักสูตร 3. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร 4. คำอธิบายรายวิชา 5. ผลการเรียนรู้ 6. กระบวนการพัฒนาหลักสูตร 7. หน่วยการเรียนรู้ 8. เนื้อหาของหลักสูตร 9. กิจกรรมการเรียนรู้ และ 10. การวัดและประเมินผล เกิดประโยชน์เพื่อทำให้ครัวเรือนของเกษตรกรมีอาชีพเสริมหลังฤดูทำนา ทำให้ครัวเรือนเกษตรกรมีอาชีพเลี้ยงไก่พันธุ์ไข่เพื่อบริโภคและขายลดรายจ่ายในครัวเรือนและขายเป็นรายได้เสริม เป็นไปตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ดังนั้นการแก้ไขปัญหาหนี้สินและความยากจน ไม่พ่อยู่พอกินดังกล่าวมา เป็นปัญหาเร่งด่วนของเกษตรกร ทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาเรื่องการพัฒนาหลักสูตรสัมมาอาชีพ โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อเสริมสร้างการพึ่งตนเองของเกษตรกร ส่งผลให้เกษตรกรมีการดำรงชีวิตแบบพึ่งตนเองตามแนวคิดของนักวิชาการ คือ TEMRS เป็นไปตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่นตนเอง

คำถามการวิจัย

1. ปัญหาการประกอบอาชีพเกษตรกรของเกษตรกรในตำบลหนองโน มีปัญหาด้านใดบ้าง
2. เกษตรกรในเขตตำบลหนองโนมีความต้องการเรียนรู้การประกอบอาชีพทางการเกษตรอาชีพใดบ้างและต้องการเรียนรู้ด้วยรูปแบบใด
3. การพัฒนาหลักสูตรสัมมาอาชีพโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อเสริมสร้างการพึ่งตนเองของเกษตรกรมีประสิทธิภาพระดับใด
4. การเรียนรู้ตามหลักสูตรสัมมาอาชีพโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อเสริมสร้างการพึ่งตนเองของเกษตรกรอยู่ในระดับใด
5. เกษตรกรมีความพึงพอใจต่อการเรียนรู้ตามหลักสูตรสัมมาอาชีพโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อเสริมสร้างการพึ่งตนเองของเกษตรกรอยู่ในระดับใด

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อพัฒนาหลักสูตรสัมมาอาชีพโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อเสริมสร้างการพึ่งตนเองของเกษตรกร
2. เพื่อทดลองใช้และประเมินผลหลักสูตร ดังนี้
  - 2.1 ศึกษาประสิทธิภาพของหลักสูตรสัมมาอาชีพโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อเสริมสร้างการพึ่งตนเองของเกษตรกรตามเกณฑ์ 80/80
  - 2.2 เปรียบเทียบผลการทดสอบการเลี้ยงไก่พันธุ์ไข่ก่อนและหลังการใช้หลักสูตรของเกษตรกรที่ได้เรียนรู้ตามสัมมาอาชีพโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อเสริมสร้างการพึ่งตนเองของเกษตรกร
  - 2.3 ศึกษาการพึ่งตนเองของเกษตรกรที่ได้เรียนรู้หลักสูตรสัมมาอาชีพโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อเสริมสร้างการพึ่งตนเองของเกษตรกร
  - 2.4 ศึกษาความพึงพอใจของเกษตรกรที่มีต่อการเรียนรู้ตามหลักสูตรสัมมาอาชีพโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อเสริมสร้างการพึ่งตนเองของเกษตรกร
3. เพื่อศึกษาการขยายผลการใช้หลักสูตรสัมมาอาชีพโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อเสริมสร้างการพึ่งตนเองของเกษตรกร ดังนี้

3.1 ศึกษาประสิทธิภาพของหลักสูตรสัมมาอาชีพ โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อเสริมสร้างการพึ่งตนเองของเกษตรกรตามเกณฑ์ 80/80

3.2 เปรียบเทียบผลการทดสอบการเลี้ยงไก่พันธุ์ไข่ก่อนและหลังการใช้หลักสูตรของเกษตรกรที่ได้เรียนรู้ตามสัมมาอาชีพ โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อเสริมสร้างการพึ่งตนเองของเกษตรกร

3.3 ศึกษาการพึ่งตนเองของเกษตรกรที่ได้เรียนรู้หลักสูตรสัมมาอาชีพ โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อเสริมสร้างการพึ่งตนเองของเกษตรกร

3.4 ศึกษาความพึงพอใจของเกษตรกรที่มีต่อการเรียนรู้ตามหลักสูตรสัมมาอาชีพ โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อเสริมสร้างการพึ่งตนเองของเกษตรกร

ขอบเขตการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากร คือ เกษตรกรในตำบลหนองโนจาก 8 หมู่บ้าน มีเกษตรกรเพศชายจำนวน 3,000 คน และเกษตรกรเพศหญิง จำนวน 2,500 คน รวม จำนวน 5,500 คน

1.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยระยะที่ 1 วัตถุประสงค์การวิจัยที่ 1 เพื่อพัฒนาหลักสูตรสัมมาอาชีพโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อเสริมสร้างการพึ่งตนเองของเกษตรกร

1.2.1 กลุ่มตัวอย่างใช้ในการศึกษาข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรสัมมาอาชีพโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อเสริมสร้างการพึ่งตนเองของเกษตรกร ได้แก่ เกษตรกรเพศชาย จำนวน 341 คน เกษตรกรเพศหญิง จำนวน 335 คน รวมจำนวน 676 คน ในตำบลหนองโน ใช้สำหรับตอบแบบสำรวจบริบทชุมชน สภาพปัญหาและความต้องการการประกอบอาชีพการเกษตรกรรม ได้กลุ่มตัวอย่างโดยการเปิดตาราง Krejcie and Morgan (1970 : 607-610) โดยเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

1.2.2 การจัดกลุ่มสนทนาและการสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวนเกษตรกร 8 คน เพื่อศึกษาปัญหาการประกอบอาชีพเกษตรกรรมและความต้องการในการพัฒนาหลักสูตรสัมมาอาชีพโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อเสริมสร้างการพึ่งตนเองของเกษตรกร

1.3 กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยระยะที่ 2 วัตถุประสงค์การวิจัยที่ 2 เพื่อทดลองใช้และประเมินผลหลักสูตร ได้แก่ เกษตรกรบ้านกุดแคน จำนวน 34 คน ที่เข้าร่วมโครงการด้วยความสมัครใจ

1.4 กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยระยะที่ 3 วัตถุประสงค์การวิจัยที่ 3 เพื่อศึกษาการขยายผลการใช้หลักสูตรสัมมาอาชีพโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อเสริมสร้างการพึ่งตนเองของเกษตรกร ได้แก่ เกษตรกรบ้านหินลาด จำนวน 10 คน ที่เข้าร่วมโครงการด้วยความสมัครใจ

2. ตัวแปรที่ศึกษา

2.1 ตัวแปรอิสระ คือ หลักสูตรสัมมาอาชีพโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อเสริมสร้างการพึ่งตนเองของเกษตรกร

2.2 ตัวแปรตาม คือ ผลการใช้หลักสูตรสัมมาอาชีพโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อเสริมสร้างการพึ่งตนเองของเกษตรกร ประกอบด้วย

2.2.1 ประสิทธิภาพของหลักสูตรสัมมาอาชีพโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อเสริมสร้างการพึ่งตนเองของเกษตรกรตามเกณฑ์ 80/80

2.2.2 ผลการทดสอบการเลี้ยงไก่พันธุ์ไข่ก่อนและหลังการใช้หลักสูตรของเกษตรกรที่ได้เรียนรู้ตามสัมมาอาชีพโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อเสริมสร้างการพึ่งตนเองของเกษตรกร

2.2.3 การพึ่งตนเองของเกษตรกรที่ได้เรียนรู้หลักสูตรสัมมาอาชีพโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อเสริมสร้างการพึ่งตนเองของเกษตรกร

2.2.4 ความพึงพอใจของเกษตรกรที่มีต่อการเรียนรู้ตามหลักสูตรสัมมาอาชีพโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อเสริมสร้างการพึ่งตนเองของเกษตรกร

3. เนื้อหา

เนื้อหาที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ อาชีพเลี้ยงไก่พันธุ์ไข่ ตามความต้องการที่ได้จากการวิจัยระยะที่ 1 โดยมีเนื้อหา 8 หน่วยการเรียนรู้ คือ (1) ทดสอบก่อนฝึกอบรม เรื่องไก่พันธุ์ไข่ (2) ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับไก่พันธุ์ไข่ (3) โรงเรือน อุปกรณ์การเลี้ยงไก่พันธุ์ไข่ (4) วิธีการเลี้ยงไก่พันธุ์ไข่ (5) โรคและการป้องกันโรคไก่พันธุ์ไข่ (6) การบริโภคและการจำหน่ายไก่พันธุ์ไข่ (7) การจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายการเลี้ยงไก่พันธุ์ไข่ และ (8) ทดสอบหลังฝึกอบรม เรื่องการเลี้ยงไก่พันธุ์ไข่ เวลา 19 ชั่วโมง

4. พื้นที่การวิจัย

พื้นที่การวิจัย ได้แก่ บ้านกุดแคน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม และบ้านหินลาด ตำบลเวียงนาง อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

5. ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย

ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย 2 ปีการศึกษา ได้แก่ ปีการศึกษา 2556-2557

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. การพัฒนาหลักสูตร หมายถึง กระบวนการปรับปรุงหลักสูตรที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น ซึ่งประกอบด้วย การวางแผนพัฒนาหลักสูตร การใช้หลักสูตร และการประเมินผลหลักสูตร โดยแบ่งกระบวนการพัฒนาหลักสูตรออกเป็น 3 ระยะ คือ ระยะที่ 1 การพัฒนาหลักสูตรมี 2 ขั้นตอน 1.1 การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน 1.2 การยกร่างหลักสูตร ระยะที่ 2 การทดลองใช้หลักสูตรและหาประสิทธิภาพหลักสูตร และระยะที่ 3 การศึกษาการขยายผล การใช้หลักสูตร

2. องค์ประกอบหลักสูตร หมายถึง เอกสารและแนวทางในการจัดการเรียนรู้ อาชีพ การเลี้ยงไก่พันธุ์ไข่ ประกอบด้วย 1. ความสำคัญและปัญหาการพัฒนาหลักสูตร 2. หลักการของหลักสูตร 3. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร 4. คำอธิบายรายวิชา 5. ผลการเรียนรู้ 6. กระบวนการพัฒนาหลักสูตร 7. หน่วยการเรียนรู้ 8. เนื้อหาของหลักสูตร 9. กิจกรรมการเรียนรู้ และ 10. การวัดและประเมินผล

3. หลักสูตรสัมมาอาชีพ หมายถึง เอกสารสำหรับจัดเตรียมในการเรียนรู้ของเกษตรกร โดยชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตรสัมมาอาชีพ การวิจัยครั้งนี้ เป็นหลักสูตรสัมมาอาชีพในการประกอบอาชีพ เรื่อง การเลี้ยงไก่พันธุ์ไข่ ซึ่งเป็นอาชีพที่เกิดจากความต้องการของเกษตรกรบ้านกุดแคน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม และขยายผลการเลี้ยงไก่พันธุ์ไข่ไปยังหมู่บ้านหินลาด ตำบลเวียงนาง อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

4. ชุมชนเป็นฐาน หมายถึง การมีส่วนร่วมของชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรสัมมาอาชีพที่เกษตรกรสนใจ ร่วมมือกันทุกขั้นตอนของกระบวนการพัฒนาหลักสูตรสัมมาอาชีพซึ่งการดำเนินงานจะต้องมีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนประกอบด้วย เกษตรกรบ้านกุดแคนและบ้านหินลาดที่เข้าร่วม โครงการด้วยความสมัครใจ องค์กร หน่วยงานต่าง ๆ ในชุมชน และมีปฏิสัมพันธ์กับองค์กรภายนอกชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการประกอบอาชีพการเลี้ยงไก่พันธุ์ไข่ ในการวิจัยครั้งนี้มีองค์กรภายนอกเข้าร่วมคือนักวิชาการจากสำนักงานเกษตรอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

5. การเรียนรู้สัมมาอาชีพ หมายถึง การเลี้ยงไก่พันธุ์ไข่ แบบ 6 ขั้นตอน ประกอบด้วย ป.1 การเปิดประตูใจ หมายถึงการให้สมาชิกเกษตรกรได้ประชุมวางแผนการทำงานร่วมกัน มีความเข้าใจกันและกัน ป.2 ปฏิสัมพันธ์กับเครือข่าย หมายถึง สมาชิกเกษตรกร นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญ และปราชญ์ชาวบ้าน ได้ร่วมกันพัฒนาหลักสูตรสัมมาอาชีพ ป.3 การปฏิบัติ กิจกรรมการเรียนรู้สัมมาอาชีพ หมายถึง สมาชิกเกษตรกรปฏิบัติจริงในการเลี้ยงไก่พันธุ์ไข่

ป.4 ปรับปรุงแก้ไขปัญหางาน หมายถึง สมาชิกเกษตรกรเมื่อเรียนรู้ 3 ฐานกิจกรรม ในข้อ
ป.3 แล้วมีปัญหา อุปสรรคอะไรต้องร่วมกันหาทางแก้ไขปัญหา ป.5 ประเมินผลงาน หมายถึง
หลักสูตรสัมมาอาชีพมีผู้เชี่ยวชาญวิพากษ์หลักสูตร เกษตรกรต้องมีผลงานในโครงการ คือ
1) มีรูปแบบการเรียนรู้สัมมาอาชีพที่เขียนโดยเกษตรกรร่วมกับผู้วิจัย ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ
และปราชญ์ชาวบ้าน 2) มีการเปรียบเทียบคะแนนการเรียนรู้เรื่องการเลี้ยงไก่พันธุ์ไข่ การ
พึ่งตนเองของเกษตรกร และความพึงพอใจของเกษตรกรที่มีต่อการเรียนรู้ตามหลักสูตรสัมมา
อาชีพ ป.6 การประยุกต์ใช้ หมายถึง เกษตรกรมีการนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในการ
ดำรงชีวิตได้

6. ผลสัมฤทธิ์ หมายถึง ผลของความรู้ ความสามารถและทักษะเรื่องการเลี้ยงไก่พันธุ์
ไข่ ที่เกษตรกรบ้านกุดแคนและบ้านหินลาดได้จากการเรียนรู้จากการหลักสูตรสัมมาอาชีพโดย
ใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อเสริมสร้างการพึ่งตนเองของเกษตรกร สามารถวัดได้ด้วยแบบทดสอบ
การเลี้ยงไก่พันธุ์ไข่

7. การพึ่งตนเอง หมายถึง เกษตรกรบ้านกุดแคนและบ้านหินลาดที่ได้เรียนรู้แก้ไข
ปัญหาเรื่องการประกอบอาชีพได้ด้วยการวิเคราะห์ปัญหาการประกอบอาชีพเกษตรกร
ร่วมกับการพึ่งพาอาศัยกลุ่มอื่น ๆ ด้วยการมีหลักสูตรสัมมาอาชีพ คือการเลี้ยงไก่พันธุ์ไข่ ได้
ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น ด้านการพึ่งตนเอง TEMRS คือ 1) เทคโนโลยี 2) เศรษฐกิจ 3) สังคม
4) จิตใจ และ 5) ทรัพยากร ซึ่งแต่ละด้านจะพึ่งตนเอง พึ่งกันเองในชุมชนและพึ่งพาอาศัยกลุ่ม
อื่น ๆ เกิดขึ้นในระดับครัวเรือนของเกษตรกร

8. ความพึงพอใจ หมายถึง ความรู้สึกชื่นชอบ ความพอใจหรือมีความสุขในการเรียนรู้
เรื่อง การเลี้ยงไก่พันธุ์ไข่ รวมทั้งความเต็มใจและความกระตือรือร้นที่จะเรียนและปฏิบัติ
กิจกรรมอย่างต่อเนื่องของเกษตรกรบ้านกุดแคนและบ้านหินลาดที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ตาม
หลักสูตรสัมมาอาชีพโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อเสริมสร้างการพึ่งตนเองของเกษตรกร

9. เกษตรกร หมายถึง ผู้ที่เข้าร่วมโครงการเพศชาย-หญิง บ้านกุดแคน ตำบลหนองโน
อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 34 คน และบ้านหินลาด ตำบลเวียงนาง อำเภอเมือง
จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 10 คน ที่เข้าร่วมโครงการด้วยความสมัครใจ

ประโยชน์ที่ได้รับจากผลการวิจัย

ประโยชน์ที่ได้รับจากผลการวิจัยเชิงคุณภาพ คือ

1. ได้หลักสูตรสัมมาอาชีพโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อเสริมสร้างการพึ่งตนเอง

ของเกษตรกร

2. เป็นการแก้ปัญหาของชุมชนด้วยการจัดการศึกษาให้เกิดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างเกษตรกร ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ ผู้วิจัยและปราชญ์ชาวบ้านที่ได้ค้นหาสาเหตุเรื่อง การประกอบอาชีพเกษตรกรรมให้เหมาะสมกับบริบทของภูมิสังคม มีดิน น้ำ ป่า ฟ้า อากาศ มีทรัพยากรท้องถิ่นที่เชื่อมโยงให้คนภายในและคนภายนอกชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้สัมมาอาชีพแบบพึ่งตนเอง ตามตัวชี้วัด 5 ประการ คือ ด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ สังคม จิตใจ และทรัพยากร

3. ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เรื่องสัมมาอาชีพที่มีกิจกรรมการผลิตในภาคเกษตรกรรม เป็นชุดความรู้ของคนในท้องถิ่นสามารถใช้เป็นต้นแบบการเลี้ยงไก่พันธุ์ไข่เกิดจากการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเองให้เหมาะสมกับบริบทแต่ละท้องถิ่น

4. ทำให้เกิดการขยายผลไปสู่ชุมชนอื่น ๆ ได้ เพื่อแก้ไขปัญหาอาชีพเกษตรกรรมของชุมชนด้วยกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันผ่านการจัดกิจกรรมตามหลักสูตรสัมมาอาชีพโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อเสริมสร้างการพึ่งตนเองที่เกษตรกรต้องการเรียนรู้ทั้งในระดับครัวเรือนและระดับชุมชน โดยมีสมาชิกในชุมชนอื่น ๆ เข้ามาเรียนรู้นำไปปรับใช้ในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น

ประโยชน์ที่ได้รับจากผลการวิจัยในเชิงปริมาณ คือ

มีภาคีเครือข่ายเข้าร่วมในกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้เรื่องสัมมาอาชีพการเลี้ยงไก่พันธุ์ไข่ อย่างน้อย 5-6 องค์กรในการดำเนินการวิจัย